

Berücksichtigung kinderpsychologischer Erfahrungen warend 25 Jahren. Deutsche Erstausgabe der spanischen Originalausgabe von 1934. – Zurich, 1989. – S.41. 9. **Montessori M.** Kosmische Erziehung – Freiburg; Basel; Wien, 1993. – S. 200.

Авторський внесок Ільченко А.М. – 100 %
Дата представлення 28.03.2017 р.

УДК 376-056.3

О. А. Котормус
roksana.kotormus@wp.pl

ІНТЕГРАЦІЙНА ОСВІТА У ПЕРЦЕПЦІЇ БАТЬКІВ

Відомості про автора: Котормус Оксана, докторант Академії Спеціальної Педагогіки ім. Марії Гжегожевської в Варшаві, Польща. У колі наукових інтересів: проблема інтеграційної освіти у перцепції батьків. E-mail: roksana.kotormus@wp.pl

Contact: Kotormus Oksana, PhD student The Maria Grzegorzewska University in Warsaw, Poland. Academic interests: Psychosocial functioning of the family, raising a child with disability, in the light of research and some selected analysis. E-mail: roksana.kotormus@wp.pl

Anke A. de Boer, PhD; **Vera S. Munde**, PhD First Published (October 20, 2014) Parental Attitudes Toward the Inclusion of Children With Profound Intellectual and Multiple Disabilities in General Primary Education in the Netherlands. The Journal of Special Education.; **De Boer A. A.**, Pijl S. J., Minnaert A. E. M. G., Post W. J. (2014). Evaluating the effectiveness of an intervention program to influence attitudes of students towards peers with disabilities. Journal of Autism and Developmental Disorders, 44, 572–583.; **B.Kulik Klasy** integracyjne szansą rozwoju dzieci niepełnosprawnych Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze. - 2008, nr 9, s. 38-40

Котормус О. Інтеграційна освіта у перцепції батьків. В представлений статті, котра поділена на умовні дві частини, автор розкриває на прикладі власних досліджень, як батьки сприймають ідею інтеграційного навчання. Досліджень, які показують ставлення батьків до реалізації ідеї інтеграційного навчання або ж описують їхні відчуття і погляди, пов'язані із досвідом у цій формі навчання їхніх дітей, є небагато. В першій частині статті автор приходить до висновку, що підхід, сповнений позитивного сприйняття, тепла, чуйності і любові

стимулює досягнення у розвитку дитини, її інтелектуальну і фізичну вправність. Задоволення основної потреби дитини – потреби у безпеці – захищає її від страху в суспільних контактах.

В другій частині статті представлено результати власних досліджень батьківських підходів щодо дітей з інтелектуальною неповносправністю та підходу батьків до дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі. В висновках, серед матерів не виявлено відмінності між середніми, що може бути пов'язано із загальному більшою, ніж у батьків, тенденцією до здійснення контролю над дитиною, незалежно від того, хвора вона чи здорова.

Ключові слова: сім'я, дитина, інвалідність, класи інтеграційні.

Kotormus O. Integrative education in the opinions of parents. The family is the foundation by which the child reaches their social and emotional maturity. Proper care, concern and love that provide the child with his parents, gives him a basis for building self-esteem, security, a sense of belonging and a sense of agency. This is how they will proceed to the educational process in the family, depends largely on the attitude of the mother and father in relations to the child. The ratio of parents to children with disabilities can express themselves through excessive care and attention, putting the child's needs, which may be inappropriate for his needs and financial abilities. So what are the attitudes of the mother and father appear in a family with a disabled child, and what may be the consequences? The study will attempt to answer those questions.

The issue of education for children with disabilities has long occupied an important place in both theory and pedagogical practice, both at home and around the world. The education of children and young people with all kinds of disabilities – still to be defined mainly as special needs – has evolved and continues to evolve. The author makes the characteristics of development of inclusive education in Poland, explain its nature and significance, compared with inclusive education. Above all, however, on the basis of empirical studies reveal opinions on inclusive education of children themselves and their parents.

In the world of the constant social change the family also undergoes changes. It has seemed that the strategies of support for families with children with disabilities developed over the years, the theoretical knowledge and the knowledge of environmental problems are deep enough to effectively address the issues, which will be mentioned later in the article, so as not to have a greater significance in the lives of families.

Key words: parent, teacher, integrated classes, intellectual disability

Ми вивчаємо, як функціонують неповносправні особи у системі інтеграційної освіти здебільшого шляхом досліджень, що проводяться серед учителів та учнів, а отже, – тих, хто втілює в життя ідею інтеграції у конкретних суспільних умовах. Досліджень, які показують ставлення батьків до реалізації ідеї інтеграційного навчання або ж описують їхні

відчуття і погляди, пов'язані із досвідом у цій формі навчання їхніх дітей, є небагато. На думку Z. Казановського, який цікавився змінами у підходах різних поколінь до шкільної інтеграції учнів, інтелектуально неповносправних, батьки-респонденти характеризуються більш позитивним ставленням до ідеї інтеграційного навчання інтелектуально неповносправних дітей, ніж діти (Kazanowski).

Найбільшими бар'єрами для активної участі у підтримці концепції навчання інтелектуально неповносправних дітей разом з дітьми з рівнем інтелектуального розвитку в нормі представники обох поколінь вважають потребу приділяти неповносправним дітям більше часу, ніж вчителі мають можливість, та – другий бар'єр – імовірність ізоляції інтелектуально неповносправної дитини учнями основної школи". Дослідження також показали, що матері були більш переконані, ніж сини, у тому, що інтеграція інтелектуально неповносправної дитини сприяє розвитку її незалежності і добре впливає на учнів у з рівнем інтелектуального розвитку в нормі (Kazanowski).

Вивчення сприйняття інтеграційної освіти батьками відбувалося шляхом анкетних досліджень, проведених у 2015 році серед 100 батьків, діти яких навчаються в інтеграційному закладі у Мазовецькому воєводстві. Половину досліджуваних осіб становили батьки інтелектуально неповносправних дітей, другу половину – батьки дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі.

Респондентам було поставлене запитання про ідею інтеграційного навчального закладу; однакова кількість учасників анкетування (по 40% у кожній групі) відповіла, що це – виховання підтримки та толерантності до інтелектуально неповносправних осіб (таб.1).

Таблиця 1.

Сприйняття батьками ідеї інтеграційного закладу

Перелік	Відповіді батьків учнів				Всього	
	З рівнем розвитку інтелекту в нормі		Інтелектуально неповносправних			
	L=50	%	L=50	%	L=100	%
Підтримка і толерантність до інтелектуально неповносправних учнів	20	40,00	20	40,00	40	40,00
Формування поваги та емпатії до інтелектуально неповносправних учнів	14	28,0	4	8,0	20	20,0
Рівність	6	12,0	24	48,0	30	30,0
Кращий розвиток інтелектуально неповносправних учнів	4	8,0	6	12,0	10	10,0
Виховання без поділів і упереджень	4	8,0	2	4,0	6	6,0

Примітка: результати дослідження не підсумовувалися до 100%, оскільки респонденти могли вибрати більш, ніж одну відповідь.

Джерело: на підставі власних досліджень.

Певна диференціація результатів між досліджуваними групами впливає з різного визначення ідеї. Згідно з результатами досліджень, батьки учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі схвалювали переважно „формування поваги та емпатії до інтелектуально неповносправних учнів” – 28 %, а батьки інтелектуально неповносправних учнів підкреслювали „рівність” – 48%. Можливо, це впливало з особистих потреб і переконань опитуваних батьків, що у значній мірі свідчить про усвідомлення ними головної ідеї, яка лягла в основу організації інтеграційного навчання.

Опис переваг, які дає інтеграційна освіта для учнів у перцепції батьків обох опитуваних груп ілюструє таблиця 2.

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика інтеграційної освіти в перцепції батьків

Перелік	Відповіді батьків учнів			
	З рівнем розвитку інтелекту в нормі		Інтелектуально неповносправних	
	L=50	%	L=50	%
Вищий рівень чутливості до потреб інтелектуально неповносправних учнів	15	30,0	0	0
Краще розуміння учнів з інтелектуальною неповносправністю	7	14,0	0	0
Формування витривалості і терплячості	6	12,0	0	0
Формування толерантності і підтримки учнів з інтелектуальною неповносправністю	23	46,0	0	0
Формування готовності іти на допомогу іншим	12	24,0	0	0
Догляд спеціалістів	3	6,0	22	44,0
Шанси на нову дружбу	2	4,0	2	4,0
Відчуття підтримки	0	0	10	20,0
Можливість кращого розвитку в оточенні учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі	0	0	16	32,0
Спілкування в інтеграційному класі	0	0	6	12,0
Сприйняття своєї відмінності	0	0	5	10,0

Примітка: результати дослідження не підсумовувалися до 100%, оскільки респонденти могли вибирати більш, ніж одну відповідь.

Джерело: на підставі власних досліджень.

Дані, вміщені у цій таблиці показують, що, результати дуже диференційовані. Батьки учнів з рівнем інтелектуального розвитку в нормі до найважливіших переваг відносять: „формування толерантності і підтримки учнів з інтелектуальною неповносправністю” – 46% та вищий рівень чутливості до потреб учнів з інтелектуальною неповносправністю” – 30%, а також „формування готовності іти на допомогу іншим” – 24%. У свою чергу, батьки учнів з інтелектуальною несправністю вбачають у інтеграційній освіті вигоду для своєї дитини

насамперед у „догляді спеціалістів” – 44% і „можливість кращого розвитку в оточенні учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі” – 32%.

Крім цього дослідження показали, що 92% батьків учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі були „дуже задоволені”. Також серед батьків учнів з інтелектуальною неповносправністю – 84% „дуже задоволених” і 16% „досить задоволених”.

Батьки учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі у своїх висловлюваннях підкреслювали передусім можливість для їхніх дітей навчатися нести допомогу потребуючим.

Батьки дітей з інтелектуальною неповносправністю, говорячи про їхні успіхи, досягнуті завдяки інтеграційній освіті, акцентували насамперед на тому, що дитина „вміє краще спілкуватися з оточуючими” – 82%, „поборола страх перед ровесниками і бере активнішу участь у житті школи” – 86% і „все краще функціонує на занятті” – 80%. Батьки учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі підкреслювали, що позитивним результатом участі їхніх дітей в інтеграційній освіті є те, що „вони навчилися сприймати приятелів і приятельок з інтелектуальною неповносправністю” – 84%, „допомагати учням з інтелектуальною неповносправністю у самообслуговуванні” – 60% і „утішати, коли вони сумні” – 70%, а також „захищати їх від того, щоб інші учні, які не розуміють неповносправності, не чинили їм кривди” – 60%.

До негативних сторін спільної освіти батьки, які мають дітей з рівнем розвитку інтелекту в нормі, віднесли: „страх учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі перед нетиповою поведінкою неповносправних учнів” – 60%, „труднощі у проведенні занять через важку поведінку учнів з інтелектуальною неповносправністю ” – 20% і „часові обмеження ефективного впливу як щодо учнів з рівнем розвитку інтелекту в нормі, так і учнів з інтелектуальною неповносправністю” – 50%. Серед пропозицій з метою поліпшення ефективності праці в інтеграційних класах батьки вносили необхідність кваліфікованої додаткової підготовки вчителів і шкільних педагогів та покращення архітектурних умов, зокрема, забезпечення заїздів і монтування ліфта. Представлені результати досліджень показують, що інтеграційна освіта, реалізована на рівні середньої школи, у перцепції батьків є позитивною, адже формується позитивне ставлення учнів з рівнем інтелектуального розвитку в нормі щодо колег з інтелектуальною неповносправністю. Це дозволяє виразити сподівання, що майбутнє молоде покоління стане найважливішим творцем змін суспільного становища осіб з інтелектуальною неповносправністю.

Не менш важливою є тема підходу батьків до дітей з інтелектуальною неповносправністю. Сім'я, у якій виникає проблема неповносправності дитини, зазвичай потрапляє у повністю нову емоційну і суспільну ситуацію, яка порушує дотеперішнє функціонування. У багатьох із них розпадаються сімейні узи, що

супроводжується подружніми конфліктами та значним обмеженням контактів з зовнішнім оточенням oraz. Така дезорганізація сімейного життя призводить до зміни в емоційних стосунках батьків щодо дитини та застосування невідповідних методів виховання (Twardowski).

На думку М. Земської, підхід батьків має пізнавально-прагненнево-афективну структуру, яка визначає тенденцію до цілеспрямованої реакції батьків по відношенню до дитини (Ziemska). J. Рембовський називає виховні підходи, що визначають якість сімейного зв'язку, формою, у якій батько чи мати пристосовується до дитини, технологіями батьківського впливу або виховними питаннями під час виконання батьківської ролі (за: Siudem).

Дотеперішні аналітичні дослідження підходів батьків до функціонування дитини з інтелектуальною неповносправністю зосереджувалися здебільшого на порушеннях, пов'язаних із цим аспектом сімейного життя і їхньому впливі на процес виховання і догляду дитини з неповносправністю. Ці дослідження показують залежність між неправильними батьківськими підходами та порушеннями соціального розвитку дитини (Twardowski).

У той момент, коли неповносправна дитина усвідомить собі своє обмеження і можливості, вона приймає рішення, у якому напрямі має формуватися її життя. Величезне значення у розумінні дитиною своїх можливостей та труднощів має суспільне оточення, у якому дитина росте і розвивається. Сім'я стає особливим місцем, адже тут неповносправна дитина відкриває сенс свого життя (Obuchowska). Несприйняття дитини з інтелектуальною неповносправністю, з однієї сторони, сприяє формуванню тенденції до сепарації, а в результаті – ізоляції від дитини, обмеженні до мінімуму контакту з нею та відсутності емоційної участі у стосунках. З іншої сторони, виникає тенденція до надмірного опікунського підходу батьків, і як наслідок – домінування над дитиною або прагнення до її покірності (Jakoniuk-Diallo, Kubiak). Ставлення батьків до неповносправності дитини має значний вплив на формування їхніх батьківських підходів.

Ставлення батьків до неповносправності дитини має значний вплив на формування їхніх батьківських підходів. Стараючись захистити дитину перед негативними наслідками неповносправності, батьки не проявляють турботливості до дитини, острахів і переживань (Kowalewski).

Результати досліджень, проведених Потоцькою-Госер і Шустровою вказують на звичок системи виховання з формуванням у дитини позитивного ставлення до інших людей. Найважливішими чинниками авторки визнали любов і підтримку зі сторони батьків (що проявляються таким способом, або не блокувати контактів дитини з ровесниками). Одночасно підкреслили значення вимог, які ставлять батьки (помірні, ставляться послідовно і зрозуміло). Позитивний, реальний образ себе формується власне завдяки позитивному сприйняттю, яке дитина відчуває зі сторони батьків, що дає їй відчуття

безпеки, любові і повного сприйняття себе, незважаючи на неповносправність (за: Szychowiak).

Правильний батьківський підхід створює відповідні умови для правильного розвитку дитини, а неправильний негативно впливає на формування дитячої особистості. Добре виконувана роль батька чи матері пов'язана з підходом, сповненим позитивного сприйняття і любові. Дитина безпечна, упевнена у собі, впевнена у довірі до батьків та інших людей, поводить вільно, активна і витривала у діях. Підхід, сповнений позитивного сприйняття, тепла, чуйності і любові стимулює досягнення у розвитку дитини, її інтелектуальну і фізичну вправність. Задоволення основної потреби дитини – потреби у безпеці – захищає її від страху в суспільних контактах.

У 1998 році серед неповносправних дітей проведено дослідження батьківських підходів. Аж 60% дітей визнало, що як мати, так і батько виявляють по відношенню до них негативне ставлення. 66% дітей ствердило негативний підхід зі сторони батьків, а 56% - у матерів. Результати досліджень показали негативний підхід матерів по відношенню до дочок у наступних співвідношеннях: відштовхуючий підхід – 30%, уникання – 25%, вимогливий підхід – 11% та надмірно захисний підхід – 6%. Щодо синів: надмірно захисний підхід – 36%, відштовхуючий - 24%, уникання – 12% та вимогливий – 11%. У батьків результати досліджень показують певну зворотність. Батьки по відношенню до дочок проявляють здебільшого вимогливий підхід – 40%, а по відношенню до хлопців відштовхуючий – 44%. Позитивний підхід матерів помітили 43% дітей, а батьків – 33%. Серед них найважливішим був підхід схвалення і розумної свободи (Drozd).

Вивчення чинників, що зумовлюють правильний розвиток і поведінку дитини, нерозривно пов'язане з дослідженням сімейного середовища і підходу батьків (Ziemska).

Далі представлю результати власних досліджень батьківських підходів щодо дітей з інтелектуальною неповносправністю та підходу батьків до дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі.

Дослідницька проблема

Метою представлених досліджень є визначення батьківських підходів щодо дітей з інтелектуальною неповносправністю та підходів батьків до дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі, та виявлення відмінностей.

Поставлено наступне дослідницьке запитання: чи і в якій мірі дитина з рівнем інтелектуального розвитку в нормі або з інтелектуальною неповносправністю диференціює батьківський підхід?

Це питання зумовлює формулювання наступних дослідницьких гіпотез:

1. Батьківські підходи відрізняються в обох досліджуваних групах.
2. Батьки дітей з інтелектуальною неповносправністю проявляють вищий рівень надмірно турботливого підходу щодо своєї дитини (надто

захисний підхід), ніж батьки дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі.

Метода досліджень

У дослідженні використана Шкала батьківських підходів, розроблена М. Пльопою (версія для батьків). Конструкція шкали анкети стосується п'яти батьківських підходів:

Шкала 1: підхід позитивного сприйняття – відштовхування

Шкала 2: надмірно вимогливий підхід

Шкала 3: автономний підхід

Шкала 4: непослідовний підхід

Шкала 5: надмірно захисний підхід (Рлора).

Аналіз результатів здійснений на підставі середнього стандартного відхилення, тест t-Studenta для незалежних змінних, тест Chi-kwadrat Pearsona і одно факторного аналізу варіантності (ANOVA). Всі отримані результати досліджень підлягали кількісному аналізу при використанні статистичного пакету SPSS.

Характеристика досліджуваної групи

Опитувані були поділені на дві групи. Основну групу становили батьки, які мають дітей з інтелектуальною неповносправністю (30 матерів і 30 батьків), а контрольну групу – батьки дітей, які розвиваються правильно (30 матерів і 30 батьків).

Порівняння тестом t – Studenta не диференціює опитуваних за віком. Вік дітей в обох опитуваних групах становив від 13 до 15 років.

Аналіз результатів досліджень

Отриманий матеріал показує, що серед багатьох підходів, які проявляють батьки дитини з інтелектуальною неповносправністю, значне місце займає підхід позитивного сприйняття: серед матерів – це високий результат – аж 53,3 %, а серед батьків тільки 20%. Середній рівень сприйняття отримали 10 % матерів, серед батьків такий результат отримали 33,3% опитуваних. Низький рівень сприйняття представляє 36,7 % матерів і аж 46,7 батьків. (таб.1, рис.1)

Таблиця 3.

Підхід позитивного сприйняття у групі батьків, що мають дитину з інтелектуальною неповносправністю

Підхід позитивного сприйняття у батьків, що мають дитину з інтелектуальною неповносправністю	Мати (n=15)		Батько (n=15)		Всього	
	n	%	n	%	n	%
Низький результат	11	36,7	14	46,7	25	41,6
Середній результат	3	10,0	10	33,3	13	21,7
Високий результат	16	53,3	6	20,0	22	36,7
Всього	30	100,0	30	100,0	60	100,0

Chi – квадрат Pearsona: $p = 0,013$; N – важливі спостереження = 60

Джерело: власна розробка

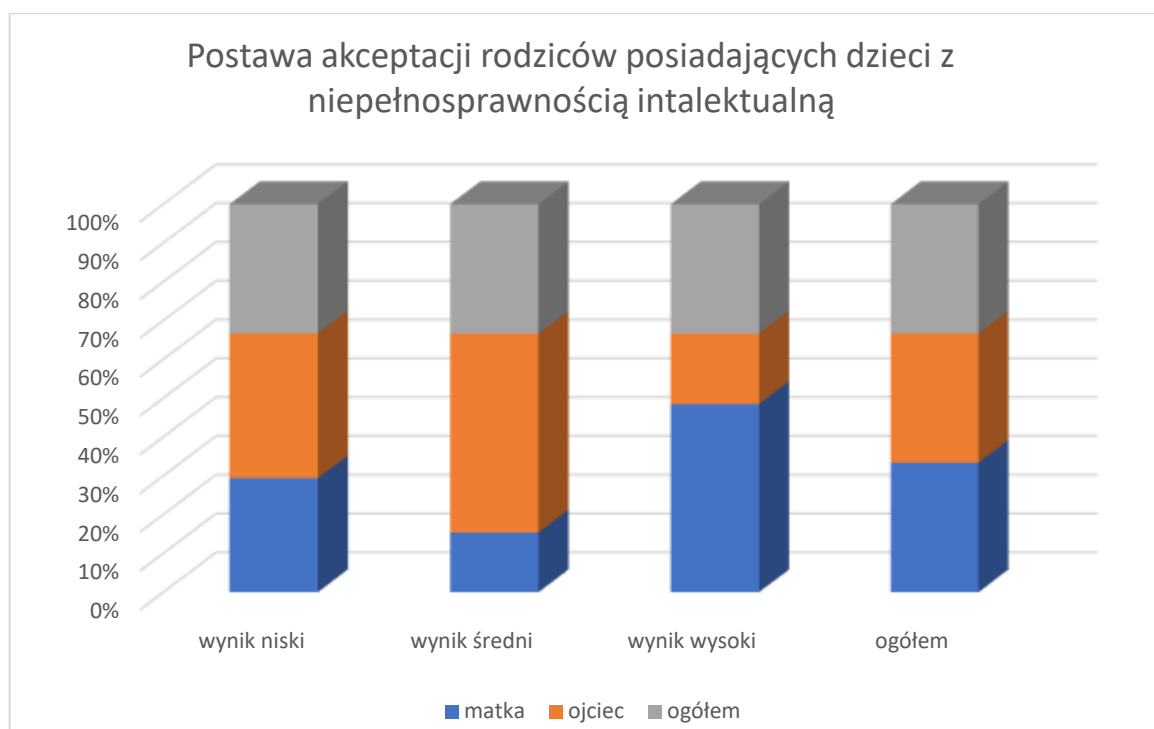

Рис. 1. Підхід позитивного сприйняття батьків дітей з інтелектуальною неповносправністю.

Джерело: власні дослідження.

Підходи батьків у основній і контрольній групі

Користуючись результатами однофакторного аналізу варіантності (ANOVA), представленими у таблиці 2, слід зауважити, що для обох досліджуваних груп (основної і контрольної групи) лише захисний підхід проявляє істотність на рівні $p=0,002$, диференціюючи результати залежно від досліджуваної групи.

Таблиця 4.

Однофакторна ANOVA – стать батьків і захисний підхід в основній і контрольній групі

	Сума квадратів	DF	Середній квадрат	F	Істотність
Між групами	5,025	3	1,675	5,237	0,002
Всередині груп	37,100	116	0,320	-	-
Всього	42,125	119	-	-	-

Джерело: власні дослідження.

Отриманий матеріал, зібраний у таблиці 3 – вказує, що серед багатьох підходів, які проявляють батьки дітей обох досліджуваних груп, значне місце займає підхід захищення. Матері, які мають дитину з інтелектуальною неповносправністю, проявляють високий рівень захисту своєї дитини - 16,7%, батьки тільки 6,7. Середній рівень захисного підходу досягли 33,3% матерів і стільки ж батьків дітей з інтелектуальною неповносправністю, низький рівень захисту представляє 50% матерів та 60% батьків з основної групи.

Таблиця 5.

Стать батьків і захисний підхід в основній і контрольній групі

Захисний підхід	Батьки дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі				Батьки дітей з інтелектуальною неповносправністю				Всього	
	матері		батьки		матері		батьки			
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
Низький рівень	25	83,3	24	80,0	15	50,0	18	60,0	82	68,0
Середній рівень	5	16,7	6	20,0	10	33,3	10	33,3	31	26,0
Високий рівень	0	0,0	0	0,0	5	16,7	2	6,7	7	6,0
Всього	30	100,0	30	100,0	30	100,0	30	100,0	120	100,0

Джерело: власні дослідження.

Висновки

Дослідження за допомогою анкети вказують на істотні відмінності в обох групах у тенденції до проявляння надмірно захисного підходу ($p=0,002$). Змінна залежна, якою був надмірно захисний підхід, проявляє істотно вищі результати у групі батьків дітей з інтелектуальною неповносправністю ($M=3,500$) по відношенню до групи батьків дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі ($M=1,1833$). Особи з основної групи досягли дуже високі результати у цій шкалі, що підтверджує гіпотезу, що батьки дітей з інтелектуальною неповносправністю проявляють вищий рівень надмірно опікунського підходу щодо своєї дитини, ніж батьки дітей з рівнем інтелектуального розвитку в нормі.

Різниця між середніми результатами батьків з обох груп у проявлянні надмірно захисного підходу на підставі тесту $t - Studenta$ (батьки з основної групи $M = 1,4667$; батьки з контрольної групи $M = 1,2000$) статистично істотна ($p>0,01$). Прагнення до надмірного захисту дітей батьками в основній групі може бути пов'язане з почуттям більшої відповідальності за дитину, почуттям необхідності здійснювати контроль над її поведінкою, ізоляції її від оточення, у результаті чого виховання може бути непослідовним. Серед матерів не виявлено відмінності між середніми. Це може бути пов'язано із в загальному більшою, ніж у батьків, тенденцією до здійснення контролю над дитиною, незалежно від того, хвора вона чи здорова.

Отже Гіпотеза 1, яка передбачає існування відмінностей у батьківських підходах між групами, не підтвердилася повністю. Можливо, це впливає із надто малої кількості опитаних осіб. Тому результати описаного дослідження необхідно трактувати як вступ до подальшого аналізу.

References

Drozd E. Postawy rodziców dzieci niepełnosprawnych, „Edukacja i dialog” nr 10, 1999, s.38.; **Jakoniuk-Diallo A., Kubiak H.** Przymus i

przemoc w relacjach rodziców z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną, [w:] Rodzina osób z niepełnosprawnością intelektualną wobec wyzwań współczesności, red. A. Żyta, Wyd. Edukacyjne „Akapit”, Toruń, 2010, s.151-152. ; **Kazanowski Z.** Przemiany pokoleniowe postaw wobec osób upośledzonych umysłowo, Wyd. UMCS, Lublin, 2011, s.307.; **Kowalewski L.** Psychologiczna i społeczna sytuacja dzieci niepełnosprawnych, [w:] Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, red. I. Obuchowska, WSiP, Warszawa.; **Obuchowska I.** Wprowadzenie, [w:] Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, red. I. Obuchowska, WSiP, Warszawa, 1999, s.65, 76-77.; **Plopa M.** Psychologia rodziny: teoria i badania, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, 2008, s.362-380.; **Siudem A.** Postawy wychowawcze matek i ojców a przystosowanie społeczne ich 8-9 letnich dzieci, „Małżeństwo i rodzina” nr 3(7), 2003, s.32.; **Szychowiak B.** Wychowanie dzieci niepełnosprawnych ruchowo, [w:] Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, red. I. Obuchowska, WSiP, Warszawa, 1999, s.404-411.; **Twardowski A.** Sytuacja rodzin dzieci niepełnosprawnych, [w:] Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, red. I. Obuchowska, WSiP, Warszawa, 1999, s.565. ; **Ziemska M.** Postawy rodzicielskie, wyd. 3, Wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa, 2009, s.25, 27-29, 30, 33.

Авторський внесок: Котормус О. А. – 100%
Дата відправлення статті: 12. 03. 2017 р.

УДК 162.16

E.M. Kulesza

ekulesza@aps.edu.pl

L.A. Butabayeva

butabaeva_laura@mail.ru

PLUSY I MINUSY EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ W OPINII KAZACHSKICH RODZICÓW UCZNIÓW KLAS PIERWSZYCH

Dr hab. Kulesza Ewa Maria, profesor nadzwyczajny Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Habilitacja w 2006 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Zainteresowania naukowe koncentrują się wokół: atrakcyjności społecznej osób z niepełnosprawnością, diagnozy i wspomaganie sfery poznawczej dzieci z opóźnieniem rozwoju, aktywności zabawowej dzieci z niepełnosprawnością. Autorka i redaktor naukowy licznych publikacji w językach polskim, angielskim, rosyjskim,